

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПОДГОТОВКА НА ПЕДАГОЗИТЕ ПО ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

*Екатерина А. Маралова, доктор на педагогическите
науки, Санкт-Петербургски държавен университет
по технология и дизайн, г. Санкт-Петербург, Русия*

Определянето на най-важната методологическа основа на висшето професионално образование на педагозите за системата на предучилищното образование се базира върху андрагогическите концепции. Този избор е обусловен от обстоятелството, че обект на висшето професионално образование е възрастен човек, който вече е започнал да изпълнява социално значими продуктивни роли и носи отговорност не само за своя собствен живот, а и овладява умения за опазване живота на децата, с които работи. Обаче съвременният студент не винаги “профилно” съответства на образа на възрастния човек, на зрялата субектно ориентирана личност. Това налага по-голяма взискателност към точността на формулировката на педагогическата задача за самостоятелна работа на студентите – “научно-методическо ръководство” (обикновено това са курсови и дипломни проекти), а не “съпровождане”. За постигане на ефективно висше професионално педагогическо образование не трябва да се игнорира това съществено различие в методологическите позиции.

Зрелостта се свързва не само с биологическата възраст, но и със социалните и психологическите фактори, които осъзнава самият индивид и проявява в системата на социалните взаимоотношения. Оттук за важна характеристика на възрастния човек се проявява наличният му богат жизнен опит (битов, професионален и социален) [1]. Обаче практиката на преподаване във висшето училище не позволява установяване на отношение към студентите, като към възрастни хора, субекти, действащи като зряла личност. Тази особеност се проявява при организацията на самостоятелната изследователска дейност на учащите си, която сега се изгражда по принципите на

андрагогиката. Базовите положения на андрагогиката са методологически ориентири и методологически основания за висшето професионално образование на бъдещите педагози в предучилищното образование.

Основите на андрагогиката, андрагогическият модел на обучението (П. Джарвис, М. Ш. Ноулз, Ф. Пеггелер, А. Д. Пинт, Д. Савичевич, Б. Самоловчев, Р.М. Смита, Л. Турос, Т. Тен Хаге) позволиха на участниците в образованието преминаване към разбирането за пренасочване на човека, чрез приемане от обучавания на водеща роля в процеса на своето обучение, към преразглеждане на своите позиции спрямо ролята на образованието в живота на човека и за ролята на човека в своето образование. Най-важните характерни черти на педагогиката за възрастни – андрагогика – са проучени и формулирани в трудовете на руските учени: Н. И. Бокарев, С. Г. Вершловски, В. Г. Воронцова, А. В. Даринский, М. Б. Есаулова, С. И. Змеев, Ю. Н. Кулюткин, А. Е. Марон, В. Г. Онушкин, Е. А. Соколовская, Г. С. Сухобская, Е. П. Тонконогая и др. [2].

Концептуалните основи на съвременното висше професионално образование са обусловени андрагогически, а именно: обучаващият се възрастен се стреми към самореализация, към самостоятелност, към самоуправление и осъзнава себе си със своите силни и слаби страни; на него принадлежи водещата роля в процеса на своето обучение, тъй като той се приема за обучаващ се, а не за обучаван; жизненият опит на обучаващия се възрастен (битов, социален, професионален) може да бъде използван в качеството на важен източник за обучението, както за него самия, така и в следствие за неговите колеги; непосредствено може да прилага в практиката получените в хода на обучението компетенции за решаване на важни жизнени проблеми или достигането на конкретни цели; процесът на обучението на възрастния обучаващ се е организиран във вид на съвместна дейност на обучаващия се и на обучавания във всички етапи (при планиране на изследването, неговата реализация и оценяване, корекция и по-нататъшно проектиране).

Повишаването на ролята на андрагогиката във висшето професионално образование трябва да се превърне в “ключ на XXI век” по следните причини:

1. Непрекъснато нарастващите изисквания към професионалната компетентност на специалистите, тяхната конкурентоспособност преориентират образованието върху възможностите за разширяване на сферите за самореализация на човека, както и за преодоляване на кризите в епохата, в това число и на професионалната идентичност.

2. Миграционните процеси и измененията в националното самосъзнание остро поставят въпроса за пътищата на приобщаване на възрастните към професионалната сфера на дейността в новата социалнокултурна среда, в която те се оказват.

3. Повиши се “защитната” роля на образованието в обществото на социални изменения, съдействащи за социализацията на възрастните в професионалните и в личностните отношения по пътя на усвояване на нови професионални роли, развитие на професионалната компетентност и мобилност, а така също и по пътя на приобщаването на личността към общочовешките ценности, езика, културата, мисленето, дейността и общуването [3].

4. Обобщаването на опита и специално предприетите андрагогически изследвания вече предопределят идеята за модернизация на висшето професионално образование.

По силата на осмислянето на проблемите, определящи образованието на възрастните като самостоятелна област на научното знание, преподавателят във висшето училище все повече функционира като образователен мениджър, ориентиран на сътрудничество със студентска общност. Качественото своеобразие на функциите на андрагога се фиксира в новите термини, подчертаващи своеобразието на този вид дейност – **тьютор**; обезпечаваш съпровождането на индивидуалната образователна програма в системата на висшето училище, **фасилитатор**, облекчаващ процеса на приобщаване на възрастния към новите знания и практики; **модератор**, изпълняващ функциите на консултант, помагач на група възрастни за използване на своите вътрешни ресурси за решаване на учебни, а в това число и на изследователски задачи. Всичко посочено дотук, налага разбирането за особеностите на образованието на възрастните, знанията за спецификата на възрастния като субект на образователната дейност, владенето на образователни технологии, адекватни на особеностите в позициите на обучаващите се възрастни, способности за взаимодействие

ствие, основаващи се на партньорското взаимодействие [3]. Безспорно е, че даже и да владее уточнените в този дълъг списък професионални компетенции, подготовката на преподавателя във висшето училище се оказва недостатъчна за обезпечаване на успешно образователно взаимодействие със съвременните студенти, бъдещи предучилищни педагози.

Обсегът на провежданите в наши дни андрагогически изследвания включва редица проблеми на съвременния човек в обществото, който се променя непрекъснато и изпитва криза. В широкия смисъл на андрагогиката съвременните учени разбират като наука личностната самореализация на човека в продължение на целия му живот, включително и в годините на неговото образование. Основополагащи в андрагогиката са принципите, обусловени от психофизиологическите, социалните, професионалните особености на обучаващите се възрастни и спецификата на условията на тяхното обучение, а именно: принципът за приоритетността на самостоятелното обучение, съвместната дейност на обучаващия се със студентите от своята група и преподавателите, принцип за използване на положителния жизнен опит, корекцията на остарелия опит и личностни установки, индивидуалния подход в обучението и неговата елективност, рефлексивност, приложимостта на резултатите от обучението в практическата дейност на обучаващия се, принцип за системност на обучението, актуализация на резултатите от обучението (тяхното най-бързо използване в практиката) и принцип за развитие на обучаващия се [3].

Същевременно при цялата методологическа обосновааност на образователния процес, организиран по принципите на андрагогиката, системната негова реализация във висшето образование не ще се постигне, тъй като студентите е невъзможно цялостно да се отнесат към категорията възрастни хора по редица характерни признаци на личностна незрелост, а именно: неустойчивост на мотивите, недостатъчна отговорност за своите постъпки, макар и да са с високи претенции за самостоятелност, недостатъчна самоорганизация в изследователската дейност и самоактуализация в сложната дейност по интерпретация на информацията, нейното осмисляне в контекста на учебните задачи, те изпитват трудности в построяването на собствена изследователска стратегия и превеждане на аналитическата

дейност във формата на словесни понятия в цялостния текст на пояснителните записки към разработвания проект. Така посочените особености на младите хора не снижават тяхната целеустременост и напрегнатост на работата в процеса на висшето професионално образование, но се явяват причина за изследователско търсене на допълнителни възможности за оптимизация на образователния процес във висшето училище.

С усилията на съвременните изследователи се формира праксиологическа парадигма в областта на социалната практика (Н. Р. Юсуфбекова, Б. В. Григорьев, В. И. Чумакова, К. Курода, В. Т. Дронов и др.). По отношение на образованието като социална практика се оказва перспективно интерпретативното осмисляне на теоретически издиганите праксиологически принципи – инициативна препарация, иновационно натрупване, активизация, автономизация, инструментализация, антиципация, интеграция, иманентизация, програмизация, които могат да се разглеждат в качеството на проекции на селективна интенция във висшето професионално педагогическо образование като универсален инструмент на рационализация [4].

В качеството на ценностно-целев ориентир за ефективна дейност праксиологията издига базовото понятие “практическа успешност”, регулативната и операционализиращата сила, на която може да се обуслови потенциалът на праксиологическия подход към висшето образование. Потенциалът на този подход се съдържа в това, че неговите базови понятия разширяват палитрата на понятия, които се намират на най-ниско, приложно равнище на категоризацията. Те обезпечават менталната сфера на практическата дейност с понятията от инструменталния план от областта на средствата, методите, технологиите, позволяващи превеждане във феноменологически ред практическия опит на висшите аксиологически категории. Потенциалът на подхода – методологическият потенциал се основава на осмислянето на висшите теоретични аксиологически категории и на реализацията им по пътя на интерпретацията в термините на помалко абстрактни понятия с конкретни признаци, позволяващи контекстуално преобразуване на практиката в съответствие с усвоените и декларируемите ценности от праксиологическия подход [5].

Реализацията на праксиологическия подход във висшето професионално педагогическо образование се обезпечава със съот-

ветстващите му принципи, съвкупното използване на които може да създаде рационализиращ контекст на андрагогическата дейност. Практиологическият подход въвежда в базовото равнище на категоризация понятието “практическа успешност”, което откроява в категориалната мрежа на висшето образование на неговото приложно равнище на понятия новите връзки и отношения от обективната действителност и познанието [5].

В представения вариант, разполагането на висшето професионално педагогическо образование в практиологически контекст актуализира проблема за неговата рационализация. Понятието “рационализация” придобива в този контекст регулаторен смисъл, като направлява рефлексията и подбужда към адаптация за целите на образованието универсалните принципи на рационализацията [4]:

- инициативна препазация като “отсичане” на тези аспекти от съдържанието, формите, методите, технологиите, които не са ориентирани към адекватността на съвременното научно знание, не способстват практическата успешност в професионалната дейност на субектите на образованието;

- иновационно натрупване на позитивни нововъведения, които са потенциално ефективни за достигане на практическа успешност в професионалната практическа дейност на бъдещите специалисти;

- антиципацията като обосновано, предопределено от преобразуванията на процеса на висшето образование, очакване на практическа успешност в по-нататъшната професионална дейност;

- “виновникът на действието” като феномен на висшето образование, способстващ практическата успешност в по-нататъшната професионална дейност на бъдещите специалисти (или препятстващ възникването на този позитивен ефект), и др.

В основанията за рефлексия съвременната наука за висше професионално педагогическо образование практиологическият подход въвежда понятието “виновник”, обозначаващ субективната роля на участниците във взаимодействието, произволното действие на който обуславя кумулативен ефект на андрагогическите взаимодействия – хипотетично това води до изменение на отношенията между участниците в процеса на образованието, интерпретирани като най-важно условие за ефективността и качеството на резултата на висшето

професионално образование. Това обуславя продуктивното методологическо и методическо допълване към позицията на андрагогическия подход в съвременната ситуация на “инфантилизация на менталността на съзряващата личност” на студента от висшето училище [1].

В този контекст особено е актуална теорията за отрицателните кооперации, въведена от праксиологията, която се адаптира към теорията на образованието. Това позволява тълкуване на рефлексията не само като произволни действия от гледна точка на тяхната целесъобразност за постижение на практическа успешност, но и неосъществяване на действие като “виновник” за съответстващи ефекти (или тяхно отсъствие). Така се разширяват основанията за разглеждане на рефлексията като система от взаимодействия в процеса на висшето образование и се открива пътят за нейното рационално преобразуване [4].

Анализът на отношенията “за виновността” като андрагогическо условие на възникването на психотерапевтичен метаефект във висшето образование предполага усложняване на инструменталното и интелектуалното осигуряване на процеса на взаимодействие за задълбочаване на разбирането на действията на съ-участниците в съвместния процес на образованието – и студентите от своята група, и преподавателите. Това активизира собствения творчески интелектуален потенциал на студента и обогатява стратегията на взаимодействия с “иновационни елементи” от социалната и културната практика – нови способности за постижения на индивидуалната и груповата успешност. Понятието “виновник”, въведено в обсега на рефлексивните основания на висшето образование, “работи” на равнището на иновативния творчески потенциал на междусубектните взаимодействия, като превръща социалната активност в образователната практика в културна активност.

Праксиологическият подход сега изведе на преден план базовата ценност на понятието “практическа успешност” като най-важен ориентир за образованието на възрастните именно висшето професионално образование. Понятието “практическа успешност” не съставлява опозиция на понятието “учебна успешност” спрямо ценностните понятия на висшето равнище на категоризация [5]. Но и на базово

равнище на категоризация за висшето професионално педагогическо образование, разглеждано в измеренията на андрагогическия процес, е важна йерархията на смисъла, в който е очевидна голямата значимост на понятието “практическа успешност” по силата на нарастващите социокултурни изисквания на съответстващия феномен на професионална дейност. В това се заключава една от съществените черти на практисиологическия подход към висшето професионално педагогическо образование – приоритет на практическата успешност на професионалната дейност на основата на преобразуваните в андрагогическия процес новообразувания в сравнение с учебната успешност, към която сега е ориентирано болшинството от показатели за ефективност на процеса на висшето образование и качеството на неговите резултати [4]. За професионалното утвърждаване на бъдещите педагози предучилищното образование очертава праксиологическите ориентири на практическата успешност, именно те се явяват установъчни, обезпечавачи внимателния специалист, изключително чувствителен към сложните проявления на детето в процеса на неговото развитие и съзряване.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Змеев, С. И.* Основы андрагогики [Текст]: учеб. пособие для студ., аспиранта и преподавателей. М., 1999.
2. *Кулоткин, Ю. Н.* Психология обучения взрослых [Текст]. М., 1985.
3. Образовательный менеджмент [Текст] : учебное пособие для магистратуры по направлению “Педагогика” (Е. В. Иванов, М. Н. Певзнер, П. А. Петряков, Г. А. Федотова, Р. М. Шерайзина, А. Г. Ширин) сост. и общ. ред. Е. В. Иванова и М. Н. Певзнера. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2009. 412 с.
4. *Маралова, Е. А.* Профессионально-личностный смысл психотерапевтического метаэффекта постдипломного образования педагогов [Текст]: монография / Е.А. Маралова. М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. 168 с.
5. *Маралова, Е. А.* Стратегические возможности повышения качества постдипломного образования педагогов [Текст]: монография / Е.А. Маралова. М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. 172 с.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПОДГОТОВКА НА ПЕДАГОЗИТЕ ПО ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

ЕКАТЕРИНА МАРАЛОВА

Резюме

Качеството на професионалната подготовка на педагозите по предучилищно образование е предмет за търсене на нови стратегии за неговата оптимизация. Това предопределя иновационно преобразуване на модела за построяване на процеса и съдържанието на професионално практическото образование.

Ключови думи: професионално педагогическо образование, структурно-функционален модел на процеса и съдържанието на образованието, блоково-модулна технология, проблемно-центриран модел на образователния процес, праксиологически подход, стратегия и принципи на образователния процес.

RATIONALIZATION STRATEGY VOCATIONAL TRAINING OF TEACHERSPRESCHOOL EDUCATION

EKATERINA MARALOVA

Summary

Quality of vocational training of preschool teachers remains a subject of search of new strategy of its optimization. It predetermines innovative transformation of models of creation of process and the maintenance of professional pedagogical education.

Key words: the professional pedagogical education, structurally functional model of process and content of education, block and modular technology, problem and centric model of educational process, praksiological approach, strategy and principles of rationalization of educational process